

BIZKAIKO FORU AGIRITEGI HISTORIKOAREN BIZKAIKO ADMINISTRAZIO ATALEKO ISAD

Identifikazio-arloa

Erreferentziazko kodea	ES 48020 AHFB/BFHA DFB/BFA ADM
Titulua	Bizkaiko Administrazioa Atala
Data(k)	– 1332 - 1999
Deskribapen maila	Funtsak elkartzea
Deskribapen-unitatearen bolumena eta euskarria	<ul style="list-style-type: none"> – Metro linealak: 4.975 m/l – Katalogatutako espedienteen kopurua: 352.325 <p>Dokumentazioaren zati handi bat katalogatu gabe dago oraindik, baina inbentarioa informatizatu egin da eskuragarri eta aurkitzeko moduan egoteko.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Inbentarioan sartu diren dokumentu-kopurua: 104.124 <p>Papera.</p>

Testuinguru arloa

Ekoizlearen izena	Bizkaiko Foru Aldundia
Instituzio historia	<p>Bizkaia VIII. mendean agertu zen dokumentazioan, hedadura txikiko eta muga lausoko espazio bat izendatzeko, Kantauri ekialdean kokatua, non Asturiasko erresumako monarkek beren proiektu politikoa negoziatzeko solaskide baliagarriak aurkitu baitzituzten, Sopuertan eta Karrantzan ikusi zuten bezala. Lurraldearen gainean, X. mendetik aurrera, penintsulako iparraldean sortutako monarkien interesak agertu ziren, eta horrek haien nortasuna indartzen lagundu zuen.</p> <p>XI. mendearen bigarren erdian, Iruñeko monarkiaren eraginez, Bizkaia muga konderra bat bihurtu zen, Oiz mendiaren gailurrek, Kantauri itsasoak eta Nerbioi eta Deba ibaiek zehaztutakoa. Aldi berean, Durangoko konderria sortu zuten, salbuespen bakan batzuetan izan ezik, Bizkaiaren izenpean.</p>

<p>Instituzio historia</p>	<p>XIII. mendearen hasieran, konderria jurisdikzio-, ondare- eta jaraunspen-jaurerri bihurtu zen, hainbat lurralderen justaposizioak osatua: Bizkaia bera, Durangoko Lurra eta haran enkartatuak, berezitasunei eutsi zietenak eta Jaurerriaren esparruan beren erakunde propioak garatu zituztenak.</p> <p>Jaurerriaren gobernua bere gain hartu eta gutxira, jaun-andreek hiribilduak sortzeko prozesua bultzatu zuten, beste jaun batzuen boterea geldiarazteko eta, batez ere, merkataritzari eta industriari lotutako jarduera ekonomiko berrien ondoriozko errentak aprobetxatzeko. Hiribildu hauek beren herri-gutunez hornituak izan ziren, lur laua gobernatzen zuten usadio eta ohiturez bestelakoak, beren lege-egitura korapilatuz.</p> <p>Jaun-andreek babestutako jaurerrian hiriguneak txertatzeko prozesuan, Harotarrek herentziaz eta betiko gobernua hartu eta gutxira, 3 fase bereizten dira: lehenengoak, 1200etik 1287ra bitartekoak, gune jakin batzuk sustatzea zuen helburu, goi-lautadatik itsasertzerako salgaien trafikoa bermatzeko, hala nola Balmaseda, Urduña, Otxandio eta Bermeo. Bigarrenean, 1299 eta 1338 bitartean, jaun-andreek komunikabide nagusiak indartzen saiatu ziren, jaurerriaren barnealdeko bidegurutze estrategikoetan eta kostaldean (Durango, Ermua, Plentzia, Bilbo, Portugalete, Lekeitio edo Ondarroa) kokatutako guneei herri-gutuna emanez. Azkenik, hirugarren fasean (1355 eta 1376 bitartean), argi eta garbi ikusten dira, arrazoi ekonomikoak ahaztu gabe, jaun-andreek beste jaunen, ahaide nagusien, boterea txikitzeko egindako ahaleginak, seme-alaba eta nekazari aberats txikiei mesede eginez, eraso feudaletatik (Markina, Miraballes, Gernika, Gerrikaitz, Larrabetzu, Mungia edo Rigoitia) babestuko zituen foruaz hornitzeko eskaerei behar bezala erantzunez.</p> <p>Horrela, XIV. mendean Jaurerriaren lurralde-osaera eratu zen, lau erakunde instituzionalez osatua: Bizkaia, Enkarterriak, Durangoko Lurra eta hiribilduak.</p> <p>XIV. mendearen amaieran, Jaurerria Gaztelako errege-erreginei egokitu zitzairen, eta, orduan, prozesu bikoitza gertatu zen; horren bidez, beren agintea indartzen saiatu ziren, eta bizkaitarrek beren eskubideei eutsi zieten. Hori, alde batetik, batzarren zeregina indartzen zuen lur lauan aplikatzeko Foru Zaharrea eta, bestetik, Chinchilla lizentziadunaren Ordenantzen Koadernoaren egitean agertzen da, eta horrek mesede egiten zion hiribilduei.</p> <p>Batzarrak egon ziren XIII. mendean, baina XIV. mendera arte itxaron behar dugu dokumentazioan argi eta garbi agertzeko. Erreferentzia espliziturik zaharrena 1308koa da, Aretxabaletan bildu zirenean Maria Diaz de Haro anderetzat hartu zutenean.</p>
-----------------------------------	---

Instituzio historia	<p>Batzarrak jaunak deitzen zituen, nahiz eta bere ordezkariak jardun zezakeen, 1454an gertatu zen bezala, eta ohikoagoa zen korrejidoreak ordezkatzeko, 1394an eta XV. mendearen bigarren erdiko batzar guztietan gertatu zen bezala. Enkarterrik eta Durangaldeak, berriz, beren batzarrak egin zituzten Abellanedan eta Gerediagan, hurrenez hurren, eta beren jurisdikzioko udalbatzak eta elizateak ordezkatzeko zituzten.</p> <p>Batzar Nagusiek eskumen oso zabalak eta askotarikoak zituzten: politikoak (korrejidoreak hartzea, zin egiteko), legegintzakoak (ordenantzak egitea), ekonomikoak eta fiskalak (dohaintzak ematea), militarrek (errekrutatzeak zehaztea), etab. Hala ere, batzar batzuen eta besteen artean zeregin jakin batzuei eraginkortasunez erantzuteko beharrak azalduko du horien osagarri diren beste erakunde batzuen sorrera edo, gutxienez, sendotzea.</p> <p>Bizkaiko magistratura nagusia, Ahaldun Nagusia, prozesu luze eta konplexua izan zen, eta haren jatorria (Behe Erdi Aroa) ez da guztiz ziurra, nahiz eta Gregorio Monrealen arabera diputatuak 1452ko Foru Zaharrenean apelazioen arloan aitortutako jarduera judizialari lotuta sortu ziren. Foru Aldundiaren aurretik ez ezik, haren aurreko organoaren aurretik ere sortu zen, hau da, Erregimentu Orokorren aurretik. Erdi Aroaren eta Aro Modernoaren artean, diputatuak Bizkaiko leinu nagusien zerbitzura egon ziren, eta horiek beren jarduera banatu zuten, baina ez beti borondatez. Jatorrian bigarren mailakoa ez zen rol diskretua izan arren, diputatuak gero eta garrantzi handiagoa hartu zuten, Jaurerriko eliteak gehien estimatzen zuten kargua izateraino.</p> <p>1499 inguruan, Batzar Orokorren bitartez ordura arte jardun zuena baino organo delegatu konplexuagoa sortzea erabaki zen: Erregimentu Orokorra. Horrek Batzar Nagusien eskumen guztiak izango lituzke, politika eta legegintzakoak izan ezik.</p> <p>1645ean Diputazioa sortu izana erakundeen eraginkortasunari eta erabakiak hartzeko grina murriztaileari dagokienez ulertu behar da. Aurreikusitako aldirian zehar, Jaurerriko erakunde modernoak poliki-poliki eta pixkanaka garatu ziren, beren behar aldakorren arabera. Oso oinarritzakoa den erakunde-sarea ikusi da, alderdikeriaren amaieraren ondoriozko parametro berrietatik sortua, non zeregin asko oraindik zehaztu gabe zeuden.</p>
----------------------------	---

Instituzio historia	<p>1452 eta 1630 artean, hauek izan ziren erakunde-mailako mugarri nagusiak:</p> <ul style="list-style-type: none">– 1452 Foru zaharra– 1500 Erregimentu Orokorra sortzeko ordenantza– 1505 Vazquez Acuñaaren ordenantza– 1526 Foru berria– 1549 Hauteskunde-prozedurari buruzko erregebetearazpena– G.g.b. 1572 Erregimentu partikularren hasiera– 1590/95 Lur lauaren eta hiribilduen arteko liskarra larriagotzea– 1609/95 Zapuztutako proposamena, lur lauaren eta hiribilduen arteko akordiorako– 1611 Gobernu Orokorra eta Unibertsala, lehen aldiz aipatua– 1630 Konkordiaren Kapitulatua, hiribildu guztiek berretsia <p>XVII. mendea une garrantzitsua da Bizkaiko Jaurerriaren lurralde-, politika- eta gizarte-bilakaeran. Urte horietan, Bizkaiko erakundeek beren lurralde-ordezkaritza handitu zuten hiribilduak sartuz 1630eko Konkordiatik aurrera, eta Durangoko Merindadearekin eta Enkarterrietako lurraldeekin batuz. Lurraldeari dagokionez, Bizkaia orain arte bezala eratu zen. Batzar Nagusiak bere autoritate politikoa mantendu zuen garai hartan, baina Diputazioa, aurreko mendean erakunde delegatu gisa sortua, urte horietan erabat finkatu eta eratu zen. Diputatuek aurretik betetzen ez zituzten eginkizunak hartu zituzten beren gain. Diputatu nagusia kargu politiko bihurtu zen, eta kargu horrek ospea eta aginpidea eman zizkion kargu horretan ari zenari. Talde jakin batek interes handia du Aldundiko kide izateko. Pertsona batzuk diputatu bakoitzeko lau, bost eta bederatzi aldiz zozketatu zituzten Abizen batzuk Foru Aldundian behin eta berriz agertzea posible izan zen, gizabanako horiek ehundu zituzten botere-sareei esker eta ahaldun nagusiaren karguari azken buruan egozten zizkion faktoreak kontrolatzeko erabili zituzten tresnei esker, hots, hauteslea eta zortea. Ahaidetasun-loturak ere hauteslearen erabakian eragiteko tresna boteretsuak dira. Horregatik, ezkontza-politika funtsezko tresna bihurtu zen botere-sareak hedatzeko.</p> <p>Konkordiatik aurrera, ahaldun nagusien elitean sartu ziren Bilboko ekonomiarekin argi eta garbi lotutako gizabanako batzuk. Sarritan Kontratazio Etxean eta Udaletxean karguak izan zituzten familia ospetsuak sarritan agertzen dira Foru Aldundian XVII. mendearen bigarren erdian.</p> <p>Konkordiatik aurrera, ahaldun nagusien elitean sartu ziren Bilboko ekonomiarekin argi eta garbi lotutako gizabanako batzuk. Sarritan Kontratazio Etxean eta Udaletxean karguak izan zituzten familia ospetsuak sarritan agertzen dira Foru Aldundian XVII. mendearen bigarren erdian.</p>
----------------------------	---

<p>Instituzio historia</p>	<p>“Argien Mendea” deiturikoaren lehen erdiak dinamika politiko eta instituzionala ekarri zuen, izenak berak adierazten zituenak baino argi-ilun gehiago sortu zituen. Itzalen zati bat etapa honetan zehazten diren gatazketatik dator. Bizkaiko Foru Aldundiak etapa honetan aurkeztu zitzaizkion helburu politikoei aurre egiteko moduak, negozio horietan metatutako esperientzia, Jaurerrian bizitako barneko ahultasun politiko eta sozialak edo sektore ekonomiko zehatzak sustatzeko nahia bihurtzen dira Bizkaiko ahaldun nagusien enpleguetan aritu ziren gizonen ekintza eta pentsamenduen mamia.</p> <p>Mendearen lehen bi hamarkadetako itzal edo gatazka garrantzitsuenek – 1718ko Ondorengotza Gerra eta Matxinada – Bizkaiko Aldundiaren eta Madrilgo Gortearen arteko negoziazio-dinamika bat eragin zuten, ordura arte ez bezala.</p> <p>Kontaktuen intentsitatea handitzea hari nagusi bihurtu zen, Aldundiak eta bere gizonen Jaurerriko berezitasun juridiko, fiskal eta ekonomikoen defentsa-prozesuan egiten duten lana hobeto balioesteko, bai eta Espainiako erabaki politikoen erdigunean egoteari dagokionez ere.</p> <p>Despotismo Ilustratuaren Monarkiak ez zituen foru-erakundeak ahuldu. Erreforma ilustratuaren eta foru-pribilegioaren arteko dialektikan aduana, ogasun eta, oro har, foraltasunaren irismenari buruzko tentsio eta desberdintasun handiak sortu ziren arren, Koroak eta Jaurerriak negoziatzeko eta konpromiso-irtenbideak bilatzeko joera izan zuten, agente, Gorteko diputatu eta eragin handiko nagusien bitartez.</p> <p>Monarkiak, jaurerriak foru-sistemaz kanpoko agintariak onartzeari gogor egiten ziola kontuan hartuta, bere erreforma batzuk Aldundiari berari aplikatzea erabaki zuen, eta horrek indartu egin zuen. Eta Aldundia beharrezko tresna bihurtu zen Bizkaian errege-aginduak, zerga-eskaerak eta monarkia-erreforma batzuk aplikatzeko.</p> <p>Bien bitartean, Aldundiak lurralde-eraketaren aurkako monarkia-neurriak onartzeari uko egin zionez, foraltasunaren zaintza-eginkizuna bere gain hartu zuen, eta horrek indartu egin zuen bere autoritatea eta legitimitatea erkidegoaren aurrean. XVIII. mendearen bigarren erdialdean, Aldundiak lehentasunezko jarrera ezarri zuen Probintzia Gorputza osatzen zuten beste erakunde eta korporazioen gainean, nahiz eta prozesuan tentsio eta erresistentzia larriak agertu.</p> <p>Horren guztiaren ondorioz, Aldundiak nabarmen handitu zuen bere boterea. Alde batetik, izugarri handitu zituen bere jarduera materiala eta bere eskuduntzak. Bizkaiko Auzitegi Nagusi bihurtu zen, eta gobernu-jurisdikzioaren titular Bizkaia osoko gai komunetan. Bestalde, bere autoritatea Bizkaiko beste lurralde batzuetara zabaldu zuen, Enkarterrietara edo Orozkoko Haranera, esaterako, non XVIII. mendearen amaierara arte protagonismoa oso mugatua izan zen.</p>
----------------------------	---

<p>Instituzio historia</p>	<p>XVIII. mendean foru-erakundeak nabarmen indartu ziren arren, 1808an Aldundia krisi sakon batean zegoen, hainbat faktorerengatik. Lehenik eta behin, botere probintziala eta Diputazioa sendotzeak erresistentzia gogorra eragin zion Bilboko hiribilduari, Bizkaiko toki-korporaziorik boteretsuenari. Hori gainditzeko, probintzietako eliteek foru-sistema eraberritzea proposatu zuten, zentzu zentralizatzailean, Bakearen Portuaren planaren bidez, besteak beste. Proiektuak porrot egin zuten, eta hiribilduaren eta Jaurerriaren arteko liskarrak foru-ordenaren barne-krisi sakona eragin zuen XIX. mendearen hasieran. Gainera, garai hartan bertan, Godoyk gidatutako monarkiak foru-kultura zalantzan jarri zuen, foruak berrikusi zituen eta euskal probintzien eta Koroaren arteko harremanen aldaketa sakona planteatu zuen. Ez zen gauzatu bai Monarkia Absolutuak bai foru ordenak konstituzionalismo liberalaren erronkari aurre egin behar ziotelako, nahiz eta hura Napoleonen eskutik etorri 1808an edo Cadizeko Gorteen eskutik 1812an.</p> <p>XIX. mendeko iraultza liberala fenomeno arrunta da Europan. Bizkaia kasuan, gutxienez hiru hamarkadaz luzatu zen, 1839. urtera arte, urte horretan modu sendoan ezarri baitzen instituzionalizazio liberala Espainiako monarkian. XIX. mendeko lehen hereneko agintari politikoez iraultza liberalaren erronkei erantzuteko beharra ikusi zuten, eta lehen aldiz, 1810. urtean, Bizkaiko foru-erakundeak, "Bizkaiko Konstituziotik" eratorritakoak, indargabetu egin ziren.</p> <p>Data horretatik aurrera, 1877ra arte, Foru Aldundiak txandakatu ziren, baina, oro har, XIX. mende hasierako politikari eta legelariak "Herriaren Konstituzioa" edo "Bizkaiko Konstituzioa" deitu zutena nagusitu zen. 1810az geroztik, Bizkaiko Konstituzio hau eta bere erakundeak elkarren segidako aldietan indargabetu ziren, beste aldi labur batzuetan: 1810-1812, 1813-1814, 1820-1823, 1837-1839 eta 1841-1843 artean.</p> <p>Foru-etendurako aldietan Probintzia Kontseilua edo Probintzia Diputazioa eratu ziren. 1837an, Aldundi Nagusiko liberalak Diputazio Orokorrari "foral" deitzen hasi ziren, Espainiako Konstituziotik eratorritako probintzietatik bereizteko, Foru Aldundiari Probintziako Aldundiaren aurrean ematen zioten autogobernu politikoaren izaera bereizteko asmoz. Hala, Foru edo Bizkaiko Konstituzioak eta bere erakundeek indarrean jarraitu zuten, baina etengabeko aldaketa, egokitzapen eta interpretazio-tirabira prozesu batean murgildu ziren, bai Bizkaiko batzar ordezkatzailen mesfidantza zen monarkia absolutu zaharberrian, bai Espainiako nazio berrirako legegintza-ganbera bakarrik ezartzen zuten konstituzionalismo liberalaren garaian. Baina, hain zuzen ere, krisi garaietan berrasmatu zen Aldundia, eta Gobernu Unibertsalaren erakunde publiko gisa agertu zen Bizkaian, merkataritzako kontsulatuaren, Bilboko hiribilduaren eta gainerako tokiko botereen aurrean.</p>
----------------------------	--

Instituzio historia	<p>1808tik 1877ra bitarteko aldi hori, gainera, etenik gabeko gerren garaia izan zen (Konbentzio gerra, Napoleonen inbasioa, gerra karlistak); iraultza politiko eta ekonomikoen garaia.</p> <p>Azkenik, 1877an, Gobernu Zentralak foru-erakundeak eta haien legezko oinarri juridikoa indargabetu zituen, 1876ko uztailaren 21eko Espainiako Parlamentuaren legea aplikatuz, salbuespenezko egoera batean, konstituzio-bermeak etenda eta armada hainbat hiriburutan kantonatuta, ejertzito liberalak alderdi karlistaren aurka irabazi ondoren. Horrela, 1877ko maiatzaren 5etik aurrera, aro berri bat hasi zen Bizkaiko erakundearen historian. Probintziala izatera pasa zen, eta ez forala, baina hortik harago, garrantzitsuena izan zen bataren eta bestearen funtzioak berberak izan zirela. Ekonomia Itunaren 1878ko otsailaren 28ko zehapenari esker, Aldundiaren eskumen-egoera beti mugitu zen zehaztugabetasun-hodei batean, nahiz eta pixkanaka sendotzen joan zen, itunak aitortutako eskumenei lotuta.</p> <p>Aldi berean, 1876az geroztik, Bizkaiko ekonomiak hazkunde handia izan zuen, lehenik eta behin Bessemer bihurgailu berrientzako burdinaren munduko eskaria handitzeak (batez ere britainiarra) altzairua zuzenean ekoizteko eman zion aukeran oinarrituta. Baina burdina ustiatu eta esportatzeaz gain, burdinaren zati bat itsasadarraren ertzetan instalatu ziren lantegi berrietan eraldatu zen; batzuk ez ziren hain berriak, Bilboko Labe Garaien fabrika, 1856an Barakaldon sortutako Karmengo fabrikaren gainean, eta La Vizcaya Sestaon, biak 1882an sortuak. Biek, La Iberiarekin batera, Bizkaiko Labe Garaiak sortu zituzten 1902an.</p> <p>Bi sektore horiek beste batzuen traktore izan ziren; izan ere, laurogeiko hamarkadaren hasieran esportaziorako burdina komertzialak ekoiztea helburu zuten arren, XIX. mendeko laurogeita hamarreko hamarkadako korrante protekzionistak beste enpresa eraldatzaile batzuen sorrera eragin zuen: Aurrera, Tubos Forjados, Talleres de Zorroza, eta abar. Meatzaritza eta siderometalurgia-industria beste jarduera berri batzuekin konbinatu ziren (ez hain berriak, baizik eta berriro direnak), hala nola bankua (Bilboko Bankua 1857koa da), ontziolak, kimikak, etab. Sektore horiek guztiek zerbait zuten komunean: enpresaburu talde dinamiko bat.</p>
----------------------------	---

Instituzio historia	<p>Modernizazio ekonomiko horrek, aldi berean, modernizazio sozial eta politikoa ekarri zuen. Izan ere, enpresaburu hauek pixkanaka-pixkanaka hartu zuten bizitza politikoaren gidaritza, kasu askotan landa eta merkataritza oligarkia zaharra baztertuz edo nahastuz.</p> <p>Aldi berean, langile berrien etorrera azkarrak, lan eta bizi baldintza mingarrietan, 1885etik aurrera bizkaitar sozialismoaren agerpenean gauzatuko diren erreakzioak ere eragin zituen, baina baita euskal nazionalismoa eragin zuen kanpoko eragileen, kulturaren eta erlijioaren aurkako erreakzioa ere. Liberalen eta karlisten arteko lehia zaharra berriak ordezkatzeko du, dinastikoen (liberalak eta kontserbadoreak), nazionalisten eta sozialisten artean.</p> <p>Horrela, 1877an Estatuko ekonomian eta politikan eragin txikia izan zuen biztanle gutxiko probintzia batean, 1936an, Estatuko zenbait lantegi-establezimendu nagusirekin garatutako ekonomia zegoen, bankuen eta aseguruaren sektore dinamiko eta hedatuarekin.</p> <p>Arlo politikoan nazionalismo garrantzitsu bat zegoen, Estatuko garrantzitsuena katalanarekin batera, eragin handiko sozialismo batekin, ez bakarrik probintzian, baita Espainiako sozialismoaren barruan ere, non, zalantzarik gabe, Indalecio Prietoren figura nabarmentzen zen, eta eskuin modernoko formazioetara bideratu zuen eskuin dinastiko batekin, masa-alderdi bihurtzeko asmoz, alderdi nabarmenen garaiak urrunak. Aldaketa handi horren erdian Aldundia zegoen; berak eragin zuen, eta bera zen aldaketa horren isla.</p> <p>Azken batean, probintzian gero eta esku-hartze handiagoa hartu zuen erakundea da, gero eta baliabide gehiago lortu baitzituen horretarako, sektore publikoari gero eta esku-hartze handiagoa eskatu zitzaion hamarkadetan.</p> <p>Horrenbestez, Arabako, Gipuzkoako eta Nafarroako aldundiekin batera jardun zuen, haiekin harreman estuak baitzituen hitzaldien bidez, bere autonomiari eusteko eta ondasun publikoetan inbertitzeko erabakitasunez, Estatuaren baliabide eskasia kronikoa zela eta gutxi inbertitzen zuenean, eta horrek, hain zuzen ere, indartu egiten zuen. Hirurogei urte horietan gauza asko gertatu ziren Bizkaian, baita Aldundiaren hormen artean ere, lehenengo Plaza Berrian eta gero Kale Nagusiko Jauregi handian (Luis Aladrén).</p>
----------------------------	--

Instituzio historia	<p>1936. urtea inflexio-puntua izan zen Bizkaiko eta Espainiako bizitzan. Espainiako Gerra Zibila hasi zen. Espainiako Errepublikaren gobernuari leial zitzaion bandoan kokatu zen Euskadi, eta altxatutako tropa frankistek inbaditu zuten. Horrela, 1937ko ekainaren 19an Bilbo erori zen. Urte bereko ekainaren 23an, Francok dekretu bat sinatu zuen, hurrengo lau hamarkadetan Aldundiaren existentzia argi eta garbi baldintzatuko zuena. 1937ko ekainaren 23ko Dekretua da, Ekonomia Ituna indargabetzen duena Bizkaiko eta Gipuzkoako probintzia "traidoreetan".</p> <p>Neurri horrek Aldundiaren antolaketan eta administrazioan izan zituen ondorioak suntsitzaileak izan ziren: diru-sarrerak eta eskumenak galtzeaz gain, larriena izan zen kudeaketan autonomia arrasto oro galdu zela; hau da, puntu horretatik, Aldundia, osieran ez ezik, kudeaketan ere, Gobernuaren eta bere eskuzabaltasunaren mende egongo zen. Horren justifikazioa indargabetzeko lege-dekretuaren hitzaurrean zegoen. Ituna indargabetzearen ondorioz, zerga-bilketa Estatura igarotzeaz gain, foru-aldundien zerbitzuak ere kendu behar dira, hala nola errepideak, instrukzioa, osasuna eta abar.</p> <p>Aldundi berria, agintari militarrek izendatua, Begoñan eginkizun erlijioso bat antolatu zuen lehenik eta behin, Bilbo askatzeagatik bidegabekeria eta esker oneko ekintza eginez, Francori telegrama bat bidaltzeaz gain, eskerrak emateko eta atxikimendu ukazina adierazteko. 21ean bertan, Aldundiko langile guztiak kargugabetu zituen, eta arazketa-prozesua hasi zen.</p> <p>Franco jeneralaren diktaduraren ondoren, 1977ko ekainaren 15ean demokrasiako lehen hauteskunde libreak egin ziren, 1978ko Espainiako Konstituzioa onartu zen eta demokrazia berrezarri zen. 1979ko apirilaren 3an, lehenengo udal-hauteskunde libreak eta, aldi berean, Batzar Nagusietarako hauteskundeak egin ziren. Baina horretarako bidea ez zen batere erraza izan. Gobernu Zentralaren eta 1977ko ekainaren 15eko Gorte Nagusietarako hauteskundeetan euskal autonomia aurreko erregimena (Euskal Kontseilu Nagusia ekarriko lukeena) eratzeke hautatutako legebiltzarkideen arteko negoziatioetan, gai nagusietako bat Bizkaiko, Gipuzkoako eta Arabako Batzar Nagusiak berehala eratzea izan zen. Negoziazioak ez ziren errazak izan eta, azkenean, udal hauteskundeak egin arte atzeratzea erabaki zen.</p>
----------------------------	--

Instituzio historia	<p>1979ko urtarrilaren 26ko Errege Dekretuak berriro arautu zuen Batzar Nagusien antolaketa eta funtzionamendua, ordezkariak korporatiborik gabe, baizik eta zinegotziekin batera hautatutako ahaldunekin, baina hautestontzi desberdinetan, sufragio unibertsal, zuzen eta sekretuaren bidez.</p> <p>1979ko apirilaren 3an egin ziren Bizkaiko Batzar Nagusietarako hauteskunde ondoen, Bizkaiko Batzar Nagusiak berriro bildu ahal izan ziren 1979ko apirilaren 28an Gernikako Batzar Etxean, Foruak indargabetu ondoren 1877ko apirilaren 26an egin zen azken bileratik 102 urtera. Horrela, mende bat baino gehiago geroago, Bizkaiko Jaurerriko Batzar Nagusiak zaharberritu ziren.</p> <p>1979ko maiatzaren 3an Bizkaiko Foru Aldundi berria eratu zen, José Mª Makua Zarandona ahaldun nagusi zela.</p> <p>Eusko Jaurlaritzak, 1979ko Gernikako Autonomia Estatutua onartu ondoren, zuzeneko partaidetza izan zuen gure eskubide historiko preziatuenetako baten berreskurapenean, Kontzertu Ekonomikoaren negoziazioan oso paper garrantzitsua bete baitzuen, 1981ean berrezarri zuten arte ez baitzuen atsedetik hartu.</p>
Artxibo historia	<p>Bizkaiko Foru Aldundiaren dokumentazioa agiritegian gorde da historian zehar. Agiritegia funtsezko erakundea izan da erakundeak barne-araubidean nahiz gainerako erakunde eta administratuekiko harremanetan modu batera edo bestera sortutako dokumentazioa eskuratu ahal izateko.</p> <p>Erakundeak eskumen ugari ditu, lehenik foru-araubideari esker eta, ondoren, kontzertu ekonomikoari esker. Hori dela eta, artxiboaren dokumentu-bolumena izugarria izan da.</p> <p>Aldundiak sortutako dokumentazioa Gernikako Antiguako Agiritegia, Bizkaiko Jaurerriko Agiritegi Nagusian edo Gernikako Juntetxeko Agiritegian egon zen. Bestalde, XVIII. eta XIX. mendeetan eskuzko agiritegia deitu zitzaiona Bilboko San Nikolas elizan kokatu zen, eta, ondoren, Bilboko Aldundiaren Jauregira lekualdatu zen, XIX. mendearen amaieran hura eraiki ondoren.</p> <p>1929 eta 1958 urteen artean, Aldundiak Agiritegi eta Liburutegi zerbitzuaren antolaketa eta funtzionamendua aztertu, bultzatu eta abiarazi zuen. Bilboko Jauregiaren inguruan eraikitako instalazio berrietan instalatu zen.</p>

Artxibo historia	<p>Aldundiak Artxiboaren berregituraketa berri bat sustatu zuen XX. mendeko 80ko hamarkadaren amaieran. Horrek Liburutegia eta Agiritegia fisikoki bereiztea ekarri zuen. Horretarako, Bilboko Maria Diaz de Haro kaleko eraikin bat egokitu zen, eta bertara eraman zen Bizkaiko Jaurerria osatu zuten erakundeek sortutako dokumentazio historiko guztia. Dokumentazioa hamarkada honen amaieran hasi zen instalazio berrietara eramaten.</p> <p>Dokumentazioa Bizkaiko Jaurerriko Agiritegi Nagusian edo Gernikako Juntetxeko Agiritegian egon zen. Gordetzen zituen dokumentuak Bizkaiko Jaurerriko erakunde orokorrek Erdi Arotik foru-aboliziora arte sortutakoak ziren, eta, horrez gain, Aldundiaren hainbat bulegok dokumentu horietan sartzen ez zirelako gerora sortutako dokumentazioa.</p> <p>Dokumentu-multzo hori guztia jatorrizko egoitzan ondo bereizitako hiru gunetan egituratuta zegoen. Lehenengoa "segurtasun kutxa" zen, foruak eta errege-kartularioa gordetzen zituena, baita agiri berezi batzuk ere. Ordenazio-sistema alfabetikoa zuen "goiko agiritegia" ere bazegoen. Azkenik, Foru Agiritegi berrira lekualdatu aurretik ordenatu gabe zegoen "beheko agiritegia" deiturikoa. Bizkaiko Foru Aldundiak dokumentazioa babesteko egindako politikaren barruan, XX. mendeko 80ko hamarkadan, artxibo berri bat instalatzea erabaki zen Lumoko udaletxe desagertua instalatuta zegoen eraikin birgaitu eta egokitu. Bertara eraman zen Bizkaiko Genealogien Artxiboa.</p> <p>Horrela eratu zen Bizkaiko Foru Artxibo Historikoaren Administrazio Atala, Bizkaiko historian zehar egon diren gobernu-erakundeek osatutako dokumentazio orokorrez osatua.</p> <p>Funts horiei Foru Artxibo eta Liburutegi zaharreko dokumentazioa gehitu zitzaion, XIX. mendean erdialdetik gaur egunera arte sortutakoa, baita sakabanatutako beste funts batzuk ere, Abellanedako Artxibotik, Idazkaritzaren artxibo zaharretik eta abar.</p> <p>Dokumentuak kontserbatzeak duen garrantzia agerian geratzen da agiritegiarekin lotuta dauden eta dagoeneko katalogatuta dauden eta jendearentzat eskuragarri dauden dokumentuak aztertzean. Horren barruan, Jaurerriko Artxiboko 1596tik 1613ra bitarteko dokumentuen mugimenduen oharren lehen erregistro-liburua dago. 1623 – 1632, 1694, 1736, 1750, 1764, 1830, 1830 – 1860, 1850, 1872 – 1876. urteetako dokumentu-mota desberdinen inbentarioak.</p> <p>XX. mendean zehar, artxibozain lanbidearen profesionalizazioarekin, batez ere historialarien artean, dokumentazioa dokumentu-tipologien arabera antolatzen hasi zen.</p>
-------------------------	--

Artxibo historia	<p>Mende honetako azken hamarkadan, Aldundiak bere administrazioaren funtsak deskribatzeko plan berri bati ekin zion, eta horretarako funtsezkoa izango da teknologia berriak garatzea. Horrela, katalogazio-prozesuaren informatizazioari esker, etorkizunean artxiboa mundura zabalduko zen Internet bidez, eta hori XXI. mendeko lehen bi hamarkadetan gauzatu zen. Hori guztia, egoera txarrean dagoen dokumentazioa zaharberitzeko egin beharreko lan garrantzitsuak alde batera utzi gabe.</p> <p>Dokumentu-bolumen handia duenez, oraindik egiten ari den Administrazio ataleko dokumentazioa katalogatzeko prozesuari 2013an hasitako digitalizazio-prozesua gehitu behar zaio.</p>
Sarrera modua	<p>1987tik aurrera lekualdatu zen Bizkaiko Jaurerriak 1878 arte sortutako dokumentazioa, Gernikako Juntetxeko Artxiboan gordeta zegoena, eta ondoren Bizkaiko Foru Aldundiak sortu zuena, Bilboko Foru Liburutegian zegoena, bai eta beste erakunde batzuen eskumenen transferentzia bidez jasotakoa ere: Euskadiko Estatu eta Gobernu Autonomoa.</p>

Eduki eta egitura arloa

Irismena eta edukia	<p>Bizkaiko Jaurerriko erakundeek eta Aldundiak sortutako agiritegi historikoko dokumentazioa, jasotakoa.</p>
Balorazioa, hautaketa eta ezabaketa	<p>Kontserbazio iraunkorreko dokumentazioa.</p>
Sarrera berriak	<p>Transferentzia bidezko sarrera berriak gerta daitezke.</p>
Erakundea	<p>Dokumentazioaren antolaketa multzokatu egin da, aurretik hartutako gaien arabera banaketari jarraituz.</p> <p>Dokumentazioa osatu egin da probintzia-aldundietako artxibozainen lantaldearen sailkapen-koadroan oinarrituta, eta beharrezko serieak zabaldu eta aldatu dira, lurralde erkidearen aldean Bizkaiko Foru Aldundiari dagozkion eskumen kopururik handiagoaren ondorioz.</p> <p>Hauek dira Administrazio Atalean ageri diren funts-taldeak:</p>

Erakundea	<ul style="list-style-type: none">- Lehen Sektorea, Industria eta Merkataritza, 4882 katalogatutako dokumenturekin (1595 – 1981) eta 4925 inbentariaturekin (1601 – 1999). Katalogatutakoak honela banatuta daude:<ul style="list-style-type: none">- Lehen sektorea: 3197 dokumentu (1631 – 1975)- Industria eta merkataritza: 1685 dokumentu (1595 – 1981)- Ogasuna eta Estatistika, 8165 katalogatutako dokumenturekin (1495 – 1968) eta 15969 inbentariaturekin (1565 – 1999). Katalogatutakoak honela banatuta daude:<ul style="list-style-type: none">- Ogasuna: 6042 dokumentu (1632 – 1984)- Estatistika: 2123 (1685 – 1968)- Obrak, Garraioak eta Komunikazioak, 12646 katalogatutako dokumenturekin (1643 – 1999) eta 28153 inbentariaturekin (1639 – 1990). Honela banatuta daude:<ul style="list-style-type: none">- Obrak: 9342 dokumentu (1654 – 1999)- Garraioak: 112 dokumentu (1767 – 1976)- Komunikazioak: 3192 (1800 – 1966)- Udal-araubidea eta Hirigintza, 81641 katalogatutako dokumenturekin (1633 – 1999):<ul style="list-style-type: none">- Udal-araubidea: 60081 dokumentu (1633 – 1998)- Hirigintza: 12560 dokumentu (1791 – 1999)- Gobernua, Elizako Gaiak eta Hauteskundeak, 65999 katalogatutako dokumenturekin (1332 – 1987):<ul style="list-style-type: none">- Gobernua: 48663 dokumentu (1332 – 1987)- Elizako gaiak: 4567 dokumentu (1454 – 1972)- Hauteskundeak: 12769 (1820 – 1976)- Segurtasun publikoa, Gerrak eta Soldadutza, 175152 katalogatutako dokumenturekin (1600 – 1979) eta 2818 inbentariaturekin (1684 – 1967). Katalogatutakoak honela banatuta daude:<ul style="list-style-type: none">- Segurtasun publikoa: 64700 dokumentu (1619 – 1979)- Gerrak: 77246 dokumentu (1600 – 1970)- Soldadutza: 33206 dokumentu (1638 – 1972)- Kultura eta Hezkuntza, 307 katalogatutako dokumenturekin (1596 – 1982) eta 10810 inbentariaturekin (1592 – 1999). Katalogatutakoak honela banatuta daude:<ul style="list-style-type: none">- Kultura: 176 dokumentu (1596 – 1982)- Hezkuntza: 131 dokumentu (1790 – 1977)- Osasuna, Gizarte Laguntza eta Ingurumena:<ul style="list-style-type: none">- Osasuna: 69 dokumentu (1598 – 1977)- Gizarte Laguntza: 3193 dokumentu (1779 – 1981)- Ingurumena: 271 dokumentu (1759 – 1986)
------------------	--

Erakundea	Dokumentazio guztia ordenatuta dago Bizkaiko Foru Agiritegi Historikoa hartzen duen eraikinean dauden kutxetan.
-----------	---

Sartzeko eta erabiltzeko baldintzen arloa

Sartzeko baldintzak	Sarrera askea. Salbuespenetarako, ikus Bizkaiko Foru Agiritegi Historikoaren ISAD.
Erreproduktzio baldintzak	Erreproduktzio askea. Salbuespenetarako, ikus Bizkaiko Foru Agiritegi Historikoaren ISAD.
Dokumentuen hizkuntza/idazkera	Gaztelania.
Ezaugarri fisikoak eta baldintza teknikoak	Kontserbazio-egoera, oro har, ona da.
Deskribapen tresnak	Bizkaiko Foru Agiritegi Historikoaren Administrazio Funtsean honako hauek erabiltzen dira: <ul style="list-style-type: none">– Sailkapen koadroa.– ARWE datu-basea, artxiboari buruzko informazioa kudeatzeko. Hainbat sarbide-puntu eta onomastika-, toponimia- eta gai-indize ditu.– ARIT datu-basea, kanpo-kontsultarako, aurrekoaren informazio eta sarbide berarekin. Bai katalogatuta dagoen dokumentazioaren zatia, bai inbentariatuta dagoena, eskuragarri dago jendearentzat, legeek zehaztutako salbuespenetan izan ezik.

Lotutako dokumentazio arloa

Jatorrizko dokumenturik ote dagoen eta horien kokalekua	Dokumentazio guztia originala da.
Kopiarik ote dagoen eta horien kokalekua	Bizkaiko Foru Agiritegi Historikoan bertan, dokumentazioaren zati bat digitalizatzen ari dira. Dokumentazio hori Internet bidez eskura daiteke, ARIT datu-basearen bidez. Dokumentazioaren zati baten kopia digitalizatuak daude, baina digitalizazio-prozesua gauzatzen ari da; beraz, zehaztuko dugun informazioa zabaldu egingo da. Dokumentuen artean 62675 digitalizatu dira, 1565 eta 1999 artekoak. Digitalizatutako dokumentazioa honela banatzen da funts-multzoen arabera:

Kopiarik ote dagoen eta horien kokalekua	<ul style="list-style-type: none">- Lehen sektorea, industria eta merkataritza: 485 dokumentu (1595 – 1928), honela banatuta:<ul style="list-style-type: none">- Lehen sektorea: 91 dokumentu (1631 – 1888)- Industria eta merkataritza: 394 dokumentu (1595 – 1928)- Ogasuna eta estatistika: 3043 dokumentu (1495 – 1984), honela banatuta:<ul style="list-style-type: none">- Ogasuna: 2649 dokumentu (1495 – 1985)- Estatistika: 394 (1685 – 1968)- Obrak, garraioak eta komunikazioak: 28153 dokumentu (1639 – 1990), honela banatuta:<ul style="list-style-type: none">- Obrak: 800 dokumentu (1643 – 1999)- Garraioak: 88 dokumentu (1767 – 1872)- Komunikazioak: 5 (1800 – 1873)- Udal-araubidea eta hirigintza: 5808 dokumentu (1633 – 1957), honela banatuta:<ul style="list-style-type: none">- Udal-araubidea: 5807 dokumentu (1633 – 1957)- Hirigintza: 1 dokumentu (1791)- Gobernua, elizako gaiak eta hauteskundeak: 30224 dokumentu (1332 – 1978), honela banatuta:<ul style="list-style-type: none">- Gobernua: 28663 dokumentu (1332 – 1978)- Elizako gaiak: 1281 dokumentu (1454 – 1972)- Hauteskundeak: 14 (1820 – 1900)- Segurtasun publikoa, gerrak eta soldadutza: 1641 dokumentu (1619 – 1929), honela banatuta:<ul style="list-style-type: none">- Segurtasun publikoa: 421 dokumentu (1619 – 1929)- Gerrak: 683 dokumentu (1629 – 1896)- Soldadutza: 537 dokumentu (1638 – 1879)- Kultura eta hezkuntza: 88 dokumentu (1596 – 1890), honela banatuta:<ul style="list-style-type: none">- Kultura: 50 dokumentu (1596 – 1888)- Hezkuntza: 38 dokumentu (1790 – 1890)- Osasuna, Gizarte Laguntza eta Ingurumena: 302 dokumentu (1726 – 1906), honela banatuta:<ul style="list-style-type: none">- Osasuna: 45 dokumentu (1726 – 1884)- Gizarte Laguntza: 254 dokumentu (1779 – 1906)- Ingurumena: 3 dokumentu (1759 – 1775)
Lotutako deskribapen unitatea	Dokumentu-iturriak daude BFAHren atal guztietan, batez ere Udal Sailean eta Justizia Sailean.

Argitalpenei buruzko oharra	<ul style="list-style-type: none">– Bizkaiko Foru Aldundia, (1997). Bizkaiko ondare historikoaren hamar urteko kudeaketa. Kultura Saila. Ondare Historikoaren Zerbitzua.– Cifuentes Pazos, José Manuel (2002). “El Archivo Histórico Administrativo de la Diputación Foral de Bizkaia”. Dokumentu Ondarearen Kudeaketari buruzko III. Jardunaldietako Aktetan. Probintzia-administrazioaren artxiboak: Aldundiak, Gobernu Zibilak, Ordezkaritzak, Audientziak, Probintzien historikoa. Kordoba, 2002ko urriaren 28tik 30era. (329 – 338. or.)– Agirreazkuenaga Zigorraga, Joseba. Zuz. (2014). Bizkaiko Foru Aldundiaren historia. 1500 – 2014. Bizkaia Foru Aldundia/Diputación Foral de Bizkaia. 2014..
------------------------------------	---

Oharren arloa

Oharrak	
---------	--

Kontrol arloa

Artxibozainaren oharra	Actuaciones Culturales Estrategicas 4, S.L. enpresak Bizkaiko Agiritegi Historikoko Bizkaiko Administrazioaren atalerako egindako deskribapena, enpresako teknikariak gainbegiratuta.
Arauk edo erregelak	General International Standard Archival Description, Second Edition, ISAD (G) (Deskribapen Artxibistikorako Nazioarteko Arau Orokorra. Deskribapen Arauen Batzordeak 1999ko irailaren 19an Stockholmen (Suedia) egindako Artxiboen Nazioarteko Kontseiluan onartua. Madril. 2000.
Deskribapenaren data	2020/01/20